

ПРОТЕСТНІ АКЦІЇ МУСУЛЬМАН 2006 РОКУ: ПОЛІТИЧНІ ТА КУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ

Січень і лютий 2006 р. були відзначені незвичною навіть для нашого часу ескалацією напруженості у відносинах між країнами західного світу та ісламським світом. Вона була спричинена протестними акціями мусульман у багатьох державах, спровокованими поширенням у західних засобах масової інформації малюнків, що зачіпали почуття віруючих, які належать до цієї релігії. Причому ці події мали досить масштабні наслідки у вигляді порушень громадського спокою, суттєвого погіршення відносин між рядом європейських країн та країнами мусульманського Сходу, у зростанні в деяких з них антиєвропейських і антихристиянських настроїв. Хоча за два місяці масові акції практично припинилися, проте використання цієї теми для підтримки антизахідних, антиглобалістичних настроїв серед мусульман тривало і надалі. Так, у квітні 2006 р. Усама бін Ладен у своєму новому аудіозверненні, оприлюдненому телеканалом “Аль-Джазіра”, висунув вимогу затримати і передати “Аль-Каїді” журналістів, причетних до розповсюдження карикатур, для здійснення суду над ними.

Відповідно до цього проблемою пропонованої статті є вивчення феномена масових виступів мусульман у ряді країн різних частин світу, через участь в яких віруючі висловлювали свої обурення та неприйняття карикатурних зображень пророка ісламу Мухаммада, поширюваних у західних ЗМІ. Метою статті є аналіз віроповчальних і культурно-психологічних причин, які зумовили це явище, окреслення політичного тла, на якому відбувалися протестні акції, та з'ясування їх соціальних наслідків.

Серед останніх публікацій, на які спирався автор, аналізуючи означену проблему, необхідно відзначити наявність декількох груп. Насамперед це публікації, автори яких досліджують методологічні для даної теми проблеми, хоча й не торкаються її безпосередньо. Передусім це твори, присвячені аналізу політичного ісламу. В Україні серед них найперше слід назвати праці О. Богомолова, Р. Джангужіна та С. Зінько¹. Джерелами відомостей про виступи обурених мусульман були матеріали зарубіжних та українських інформагентств, електронних мас-медіа. Відомості про реакцію

українських мусульман на означені події зібрані безпосередньо автором і розміщені у поточному архіві Всеукраїнської громадської організації “Український центр ісламознавства”. Особливу групу джерел становлять публікації мусульманських авторів. Серед них спершу необхідно відзначити джерела сучасних знань про історичну постать пророка Мухаммада, про значення його діяльності для умонастроїв та вчинків сучасних мусульман. Звичайно джерелами таких знань вважаються надійні хадіси – перевірені та підтверджені розповіді та свідoctва про діяння та повчання Пророка ісламу. Особливе місце серед них належить книзі Ібн Хішама “Життєпис Пророка Мухаммада. Оповіданий зі слів аль-Баккаї, зі слів Ібн Ісхака аль-Мутталиба”²². Ця книга є найповнішим повним зібранням історичних відомостей про життя та діяльність пророка Мухаммада. Її часто вважають третім за ступенем важливості (після Корану і Сунни) витокком знань про іслам. В ісламському світі одним з найнадійніших джерел у сфері хадісів визнають книгу “Сахіх аль-Бухарі. Достовірні передання з життя пророка Мухаммада”²³, яка містить 2134 хадіси, що їх вибрано імамом аз-Зубайді. Важливо також згадати збірки хадісів Абдель Рахіма Аль-Фахіма⁴, Ібн Хаджар Аль-Аскалані⁵, Мухаммада Юсуфа Кандехлаві та Мухаммада Саада Кандехлаві⁶, Ан-Нававі⁷ і, нарешті, – знамениту “Сахіх Муслім”⁸.

Чимало відомостей про розуміння сучасними мусульманами ролі Пророка одержано з веб-сайтів www.ummah.ru і www.sunna.ru

Однак найбільш повне уявлення про особливості позицій сучасних мусульман щодо постаті пророка Мухаммада можна сформулювати шляхом аналізу праць сучасних мусульманських учених, а саме: Мухаммада аль-Газалі⁹, Джона Б. Глабба¹⁰, Фейтхуллага Гюлена¹¹, Абдуль-Ахада Даууда¹², Ахмеда Імамуддіна¹³, Юсуфа аль-Карадаві¹⁴, Абдуль Хакіма Каліфа¹⁵, Маджід Алі Хана¹⁶, Абу Аля аль-Маудуді¹⁷, Сафі ар-Рахман аль-Мубаракфурі (на конференції Ліги ісламського світу у Пакистані було оголошено конкурс на кращий життєпис Пророка; переможницею з 171 робіт виявилася праця цього вченого; джерелом для неї послуговували твори улемів, істориків, мухаддисів; містить у собі величезну кількість повідомлень, невідомих широкому колу читачів)¹⁸, Аделя Салахі¹⁹, Мухаммада Хамідулля²⁰, Мухаммада Хусейн Хаукаля²¹, Аль-Ісмаїла Тахья²² та інших. Було використано повчально-проповідницьку²³ і навчальну²⁴ літературу.

Аналітичної літератури за темою даної публікації на рівні монографій та наукових статей на час підготовки цього рукопису ще не існувало.

Наприкінці вересня 2005 р. данська газета “Jyllands-Posten” (виходить накладом 150 тисяч примірників) видрукувала декілька карикатур, які у дещо зневажливому стилі зображували пророка Мухаммада. Данські мусульмани цю подію помітили і відразу ж звернулися з протестом і проханням про вибачення до видавців газети, а коли це не допомогло, – до уряду країни. Проте уряд відмовився втручатися в цю справу, посилаючись на чинні в країні принципи свободи слова. На цьому етапі інцидент ще не перетворився на конфлікт, маючи всі шанси затухнути. Провідні інформгентства та телеканали на подію не звернули уваги. Лише ВВС відгукнулося коротким повідомленням. Наштовхуючись на нерозуміння їхніх почуттів та вірувань, мусульмани Данії звернулися за підтримкою до міжнародної мусульманської спільноти.

У декількох країнах відбулися марші протесту мусульман, вперше деінде залунали заклики до бойкоту данських товарів. На цьому, другому етапі історія особливого розголосу не набула. Проте надалі турботами і дотепер невідомого режисера на третьому етапі відбулася ескалація конфлікту. По-перше, після католицького Різдва 2005 р. відбулося масове тиражування блюзнірських зображень багатьма провідними виданнями; по-друге, по декількох лініях цю інформацію було цілеспрямовано доведено до арабських ЗМІ, а вже через них – до відома населення ісламських країн; по-третє, про неї умисне сповістили лідерів мусульманських громад, що чинили вже самі мусульмани. Так з’явилося повідомлення про те, що один з данських імамів Ахмед Аккарі у лютому визнав, що невдовзі перед тим поширював серед учасників ісламської конференції у Мецці копії дійсно обурливих карикатур на Пророка. І стався прогнозований вибух. Дещо пізніше той же А. Аккарі виправдовувався: “Ми не очікували, що все так станеться, що буде стільки насильства, що все це буде використано з політичною метою”²⁵.

Цілком неприйнятною для мусульман була й позиція багатьох європейських (а згодом й деяких українських) журналістів, які наполягали на своєму праві тиражувати будь-яку інформацію, що вони розуміли як своє природне право на необмежену свободу слова. Посилаючись на її геть абстрактне тлумачення, редакції ряду

європейських видань з інших країн відтворили на своїх сторінках ці пасквільні, блюзнірські зображення, що спричинило цілком природне обурення у віруючих мусульман. 6 лютого частину зневажливих карикатур було надруковано в Україні газетою “Сегодня”.

З цього моменту (січень 2006 р.) ісламський протест набув стихійного й агресивного продовження. Відтепер державні прапори Данії запалали разом з прапорами інших країн Євросоюзу, погрози на їх адресу переросли у напади на їхні амбасади, європейці поспіхом полишали найбільш неспокійні ісламські держави. Наймасштабнішими ці акції були на Близькому Сході, Пакистані, Афганістані, Індонезії, Нігерії, деяких країнах Перської Затоки. Так, у Лівії декілька днів відбувалися демонстрації перед італійським консульством у м. Бенгазі. Це була відповідь італійському міністру у справах реформ Сільвіо Кальдеролі, який продемонстрував публічно свою футболку з карикатурними зображеннями Мухаммада на ній. Надто багатолюдні заворушення відбулися у столиці Нігерії, де спостерігалися навіть сутички з християнами²⁶. На початок березня у світі сталося не менше 40 підтверджених випадків загибелі людей, які брали участь у протестних акціях.

Мусульманські вчені ряду країн (зокрема шейх Юсуф аль-Карадаві) звернулися до послідовників ісламу із закликами до спокою й розв’язання проблеми мирними шляхом. Багато європейських інтелектуалів засудили грубе зневажання почуттів і переконань мусульман і виступили із закликом до журналістів дотримуватися у творчій роботі етичних норм, які виключають будь-яке приниження національної гідності або релігійних вірувань інших людей. Президент міжнародної організації “Молоді мусульмани за свободу слова” (FEMYSO) Халлад Сваїд досить вдало сформулював погляд мусульманської спільноти: “Право на свободу висловлювання своїх поглядів є однією з основ демократичного суспільства. Питання про право на свободу слова не підлягає будь-якому обговоренню, проте це право, як й усе у світі, теж повинно мати свою межу. Коли ганьблять якусь релігію та почуття її послідовників, стає зрозумілим, що ці межі порушені... В зв’язку з цим ми закликаємо всі засоби масової інформації з відповідальністю ставитися до своєї роботи і не забувати про те, що жодні демократичні принципи не дають права зневажати релігійні почуття громадян. FEMISO також засуджує дії мусульман, котрі втілили своє справедливе обурення у вандалізм і насильство. Ми закликаємо мусульман вислов-

лювати свій протест виключно мирними і цивілізованими засобами, усвідомлюючи, що переважна більшість європейців не поділяє думки авторів малюнків. Сам Пророк (мир йому та благословення Аллаха) ніколи не відповідав злом за зло. Його мудрість завжди дозволяла йому відшукати розумні виходи з складних ситуацій”²⁷.

Уряди більшості європейських країн засудили хвилю насильства і жорстокості, яку спричинили прагнення журналістів до сенсації, майстерно підтримане зацікавленими політичними силами. Як повідомило 8 лютого агентство “РІА Новини”, на брифінгу прес-секретар Президента України Ірина Геращенко поінформувала, що В.А. Ющенко засудив публікацію карикатур на пророка Мухаммада в українській газеті “Сегодня”. Вона наголосила, що “ми вважаємо некоректні будь-які публікації, матеріали, дії, які можуть образити національні або релігійні почуття громадян. Президент України засуджує будь-які прояви нетерпимості і ксенофобії”. За словами прес-секретаря, Президент різко реагує на всілякі подібні прояви і робить все для того, аби в Україні була міжконфесійна і міжетнічна злагода. “У демократичній державі свобода слова, політична коректність і мораль мають йти рука в руку, – заявила вона. – Там, де є свобода слова, є висока відповідальність медіа. Порушення цього принципу може призвести до виникнення напруженості у міжнаціональних і міжетнічних відносинах. Президент Ющенко й його команда завжди будуть це жорстко засуджувати”²⁸. Редакція газети “Сегодня” виступила з поясненнями свого кроку, мотивуючи його бажанням ознайомити українського читача з тим, про що говорить увесь світ, і вибачилася перед тими, чиї почуття образила зазначена публікація.

Президент Росії В. Путін, за повідомленням російського телебачення, також висловив жаль з приводу поширення у світі релігійної конфронтації. Він підкреслював, що будь-які провокації у цій сфері є абсолютно неприпустимими і тому, перш ніж щось друкувати, слід сто разів подумати. Російський Президент різко засудив будь-які подібні прояви, зокрема карикатури, які ображають почуття віруючих, поглиблюють розкол між конфесіями. Він висловив сподівання, що мусульманським лідерам вдасться взяти ситуацію навколо “карикатурного скандалу” під контроль²⁹.

Реальними наслідками конфлікту довкола карикатур стали передусім два: 1) окрім образливих карикатур світові мас-медіа широко розтиражували зображення розлючених мусульман з Кораном

і автоматом у руках, підпалені прапори і посольства, чим підтримали негативний ненадійний образ мусульманина; 2) після того, як хвиля протестів вщухла, європейський глядач побачив відеоплівку, відзняту ще 2004 року, але прибережену політтехнологами до слушного моменту. Кадри побиття іракських підлітків британськими солдатами були, очевидно, покликані підігріти протестний потенціал мусульман. Цій самій меті слугувало здійснене невідомими особами руйнування шіїтської мечеті у м. Самаррі в Іраку. Всі ці акції вочевидь були присвячені одній меті – підтримання стану неспокою в ісламському світі. Це є реальний політичний контекст організації “карикатурного скандалу”. Зрозуміло, що його організатори (ким би вони не були) зайшли у своїх пориваннях надто далеко – вони торкнулися оголеного нерву віри. Важко визначити односторонньо, чим вони керувалися – зухвалістю, злочинним недбалством чи задумом? Була це змова транснаціональних корпорацій, дії політтехнологів глобального масштабу чи дія спецслужб?

Існує чимало гіпотез з приводу цього запитання. Серед них – підготовка європейської і світової думки до необхідності рішучих силових дій проти “агресивних дикунів, здатних піднятися через якісь там карикатури”³⁰; зондування можливості виправдання у суспільній думці здійснення збройного удару по Ірану; експеримент щодо можливості максимально безболісного роз’єднання європейської й американської економік від близькосхідної економіки; геополітичне прагнення супердержави здобути інструменти для маніпулювання масовою свідомістю мусульманських країн, що необхідно для боротьби за мінеральні та економічні ресурси країн Азії, їх перерозподіл на користь Заходу; спроба дещо залякати і стримати Євросоюз, який часом демонструє бажання незалежності від США, позбавити його ініціативи, випробувати моделлю безперервного тиску на нього, як це було восени 2005 р. у Франції тощо.

На особливу увагу заслуговує позиція мусульманських організацій України. Вона репрезентована у діяльності Міжобласної асоціації громадських організацій “Арраїд” у цей період. 26 січня інформаційний відділ МАГО “Арраїд” разом з ісламськими культурними центрами у містах Києві, Одесі, Сімферополі, Харкові, Донецьку і Вінниці оприлюднили заяву “Мусульмани України різко засуджують публікації карикатур на Пророка Мухаммада у данській газеті Jullands-Posten”. З огляду на її значущість наводимо

текст повністю: “Ми, мусульмани України, глибоко обурені публікацією газети Jullands-Posten і вважаємо будь-яке тиражування у ЗМІ подібних матеріалів неприпустимим виявом релігійної нетерпимості. Подібні публікації мають вкрай образливий і провокаційний характер і повинні оперативно і жорстко припинитися владою будь-якої країни незалежно від релігійної належності більшості її громадян. Ми щиро сподіваємося, що влада Данії з’ясує те, що сталося, і нею буде вжито найсуворіших заходів щодо ініціаторів публікації, а також що вона знайде засоби для відвернення подібних інцидентів у майбутньому. Вважаємо за свій обов’язок повідомити про нашу всіляку підтримку тієї хвилі протестів, котра охопила мусульман усього світу. Висловлюємо сподівання, що цей протест допоможе державним інститутам Данії прийняти єдино правильне рішення щодо тих, хто є винним в образі найсокровенніших почуттів величезної кількості віруючих мусульман у всьому світі”³¹. Цю заяву було адресовано посольству Данії в Україні.

З оприлюдненням частини карикатур в Україні мусульмани також висловили свою рішучу незгоду. 6 лютого Міжобласна Асоціація громадських організацій “Арраїд”, жіноча громадська організація “Мар’ям”, мусульманські релігійні громади м.Києва “Аль-Іхляс” та “Ісламський центр” разом з громадськими організаціями “Аль-Ісра” (Вінниця), “Аль-Амаль” (Дніпропетровськ), “Віра” (Запоріжжя), “Ан-Нур” (Київ), “Ансар Фаундейшн” (Київ), “Ен-Небрас” (Львів), “Аль-Баян” (Луганськ), “Аль-Масар” (Одеса), “Сяйво” (Полтава), “Ахрар” (Сімферополь), “Аль-Манар” (Харків) оприлюднили “Звернення з приводу публікації карикатур на пророка Мухаммада в українській газеті “Сьогодні””, де згадану публікацію було сприйнято з сумом й оцінено як провокацію. У зверненні зазначалося: “Ми, представники різних мусульманських і громадських організацій України, висловлюємо свій подив з приводу публікацій у газеті “Сьогодні” від 6 лютого поточного року карикатур на пророка Мухаммада (мир йому та Боже благословення), видрукованих перед тим у низці європейських видань, вони спричинили великий резонанс в ісламському світі. Можливо, редакція газети хотіла просто поінформувати своїх читачів про причини збурень у сучасному світі, проте, як зазначає сама газета, публікація подібних карикатур вкрай образлива для мусульман. Ми вважаємо, що для висвітлення даної теми було достатньо світлин, що відображають обурення віруючих, та статей з інтерв’ю. Мусульмани з

повагою ставляться до представників всіх конфесій, також поважають право на свободу слова, але при цьому вважають за необхідне дотримуватися морально-етичних принципів і виявляти повагу до цінностей усіх громадян суспільства. Попри аргументи захисників права на тиражування подібних карикатур ми розцінюємо дану публікацію як провокацію і вимагаємо вибачень від редакції газети “Сегодня”. Від імені мусульман України ми звертаємося до редакторів друкованих та електронних ЗМІ не друкувати ці карикатури, оскільки вони ображають релігійні почуття мусульман. А також звертаємося до всіх людей доброї волі опротестувати тиражування подібних зображень у нашій країні”³². До честі українських журналістів, цих карикатур в Україні більше не друкувалося. Оскільки від редакції газети “Сегодня” мусульмани вимагали вибачень, то такі вибачення пролунали 7 лютого в ефірі телеканалів “1+1” та НТН. Відповідно до цього автори попереднього звернення оприлюднили документ “Наша позиція з приводу доброзичливої реакції редакції газети “Сегодня”. У ньому зазначено: “Ми розуміємо, що редакція надрукувала ці карикатури не з метою образити віруючих, а задля більш повного інформування своїх читачів, не оцінивши при цьому можливі наслідки. Ми приймаємо ці вибачення. Ми вдячні всім тим ЗМІ, які з повагою ставляться до почуттів мусульман й уникають публікацій таких малюнків. Ми не бажаємо збільшення напруженості ні в Україні, ні у світі і сподіваємося на взаємне розуміння і повагу з боку представників різних культур і релігій”³³.

Бачення основних наслідків “карикатурного скандалу” мусульманами та перші спроби осмислення названого конфлікту з боку українських учених-ісламологів були представлені на прес-конференції “Свобода і відповідальність: пошук взаєморозуміння”, що відбулася 10 лютого 2006 р. в УНІАН. Її організатори – Міжобласна Асоціація громадських організацій “Апрайд” та Український центр ісламознавства – виклали своє розуміння шляхів досягнення взаєморозуміння між двома релігійними спільнотами, між ісламською й західною культурами. Учасники прес-конференції наголосили, що свобода слова – це не всюдозволеність, а можливість діяти на інформаційному полі без образи й приниження гідності інших членів суспільства. Це передбачає високий ступінь моральної відповідальності журналіста, його поваги до ближнього. Порушення цих принципів призводить, зокрема, до появи подібних публікацій, які мають не тільки образливий, а й провокаційний характер, що

примушує віруючих ставати на захист своєї релігії. У прес-конференції взяли участь голова МАГО “Арраїд” Ісмаїл Каді, президент Українського центру ісламознавства Микола Кирюшко, віце-президент цього центру доктор філософських наук Рустем Джангужін, заступник голови жіночої громадської організації “Мар’ям” Ольга Рустасова, а також спеціально запрошений учасник – священник Української православної церкви протоієрей Олександр Кубеліус.

У виступах учасників зазначалося, що свобода, зокрема й свобода слова, дійсно не може бути безмежною. Для віруючої людини рівень її свободи визначається її відносинами з Богом, обмеженням особистісної свободи є воля Божа. Для невіруючого межа свободи знаходиться там, де вона натикається на поле свободи іншої особистості. Абсолютна свобода – це дорога до всесвітнього зла. Тому журналіст, що бажає добра суспільству, в якому він живе, добровільно втримається від приваблювання людей до наркотиків, від описів технології суїциду, не стане зачіпати національні й релігійні почуття своїх співгромадян, насміхатися над смертю. Інцидент із карикатурами свідчить не про конфлікт між ісламом і християнством, не про буцімто початок релігійної війни. Тут ми маємо справу чи не з найграндіознішим за останнє десятиліття нерозумінням з боку обох сторін – представниками ісламської й західної (переважно християнської) цивілізацій, зі взаємним, обопільним незнанням культури й ментальності обох сторін.

Чого не зрозуміли мусульмани. У цій ситуації багато віруючих мусульман не врахували, що в Європі існує вікова традиція сміхової, карнавальної культури, що осміює геть усе (навіть християнську месу і Папу римського). Варто згадати “Таргантюа і Пантагрюеля” Франсуа Рабле, “чорну месу” з висміюванням навіть Папи Римського, скоморохів на сходах Святої Софії Київської, а також дослідження Михайла Бахтіна або сучасний французький журнал “Канар Аншене” з його тотальним висміюванням всього на світі. Разом з тим паралельно із західною християнською культурою тут також існує й так звана “блюзнірська література” (“Орлеанська дівка” Вольтера, де висміюється св. Жанна д’Арк; “Гавриліада” Пушкіна, “Код да Вінчі” Дена Брауна). До речі, у Стамбульському музеї і досі зберігаються жартівливо-доброзичливі гравюри Пророка, виготовлені мусульманами у XV ст. Напади на особу Пророка траплялися й раніше, наприклад, у XIX ст. було видано книгу американського письменника Вашингтона Ірвінга, яка є досить

образливою для мусульман, але не викликала масових протестів через відсутність тоді політичної сили, зацікавленої у роздмухуванні конфлікту. Не врахували мусульмани й того, що спалювання прапора Данії є водночас образливим для християн спалюванням хреста, зображеного на ньому.

Чого не врахували християни й світські люди. Для багатьох християн й світських осіб у 2006 р. повною несподіванкою стала незвична для них сила віри багатьох мусульман, їхня щирість і безпосередність. Адже багато з них звикли до традиційного, буденного сприйняття християнства, про яке згадують раз на тиждень або перед релігійними святами, його ще називають “теплим християнством”. Іслам же для свідомого мусульманина є самим його життям. Тому для сучасних європейців надто важливо зрозуміти, як свіжо й сучасно звучить нині ідея філософа II половини XX ст. Хани Арендт про “Іншого”, до якого потрібно ставитися шанобливо, дбайливо, з повагою, трепетно, обережно. Європейці дійсно мають свою ментальність, не завжди зрозумілу у мусульманських країнах, вона відрізняється від східної. Однак свою, нехай і відмінну від цієї, ментальність мають і люди ісламської культури. Тому європейці не мусять нав’язувати своєї ментальності мусульманам. Якщо ми хочемо миру, то маємо навчитися разом жити в одному європейському домі.

Бурхлива реакція європейських мусульман пов’язана і з етапом, який нині переживає “європейський іслам”. Нове покоління європейський мусульман, яке соціально-економічно адаптувалося до життя в Європі, зазнає складнощів у самоідентифікації етнічній і релігійній. Відповідно, вони дещо загострено реагують на загрози цій ідентичності з боку європейської культури і ментальності, тому перебувають нині здебільшого у стані диз’юнкції, відокремлення, віднайдення відмінностей.

Особливої уваги заслуговує й політичний аспект обговорюваного релігійно-культурного конфлікту. Помітною стала політизація дій протестуючих мусульман, їхні претензії до *держави* як соціального інституту. Привертає увагу й можливість інструментального використання почуттів ображених людей з боку політтехнологів західних міжнародних організацій (зокрема транснаціональних корпорацій), зацікавлених нині у переділі миру й встановленні свого контролю над економікою, фінансами, сировинними ресурсами й політичним життям мусульманських країн.

У своєму виступі на згаданій прес-конференції голова “Арраїду” Ісмаїл Каді ознайомив журналістів з питанням, ким є пророк Мухаммад для мусульман. Священний Коран сповіщає людей, що Бог дав їм останнього пророка – Мухаммада, щоб той доніс людям Його Одрокровення й остаточно затвердив на землі Його вчення на всі часи. Це вчення, яке повністю й остаточно проголошує Божі закони, передане людям саме через пророка Мухаммада. Тому твердження “Мухаммаду-р-расуль Аллах” – “Мухаммад – посланник Божий” стало одним з найважливіших основоположень Ісламу. Пророку Мухаммаду було відкрите вчення, що передбачає підлеглисть людини одному лише Творцеві, що звільняє її від служіння й поклоніння всьому, що є поза Аллахом. Історична фігура і слова Пророка переконують у тому, що для людини єдино правильним є рухатися шляхом, визначеним Творцем й відкритим для неї через Пророка. Саме тому особистість Пророка є прикладом для наслідування для кожного мусульманина. Через Мухаммада повідомлено людям: “Скажи: “Адже я людина, подібна вам; зповідано мені одкровення про те, що Бог ваш є Богом Єдиним. І хто сподівається зустріти свого Господа, нехай чинить справи добрі й у поклонінні Господу своєму не додає до Нього нікого” (Коран 18, 110). Тому мусульмани йдуть за Пророком, намагаючись бути схожими на нього у всьому. Пророк Мухаммад продовжив і завершив лінію інших посланників Божих, йому належить безліч висловів, що спонукують людей робити добро й утримуватися від зла. У своєму земному житті він виявляв зразки скромності, турботи про ближніх, прощення ворогів, чесності. Пророк був великим керівником і справедливим суддею, турботливим чоловіком і батьком, уважним до іншого й справжнім братом, талановитим воєначальником і блискучим оратором. Про його найвищу моральність і численні чесноти із захватом писали Махатма Ганді, Томас Карлейль, Альфонс Ламартін, Джордж Бернард Шоу, багато європейських учених.

Оточуючі і послідовники поважали його за щирю віру в Бога, високу моральність, чесність, скромність і терпіння. Він був милостивим до переможених ворогів, не мстився їм та був чуйним до друзів, щедрим до нужденних, щирим та відкритим у спілкуванні, чесним та доброзичливим. Мусульманські вчені високо оцінюють його лідерські якості, зокрема його здібності як політичного лідера³⁴, як духовного просвітителя, його повагу до знання³⁵, стійкість

і прямодушність³⁶. Чи можна ж образати чи зневажати таку людину? Очевидно, що це зовсім неприпустимо для мусульманина і не тільки для нього.

Ісмаїл Каді зауважив, що мусульмани шанобливо ставляться до представників усіх інших конфесій. Вони поважають право інших людей на свободу слова, але при цьому вважають за необхідне всім дотримуватися загальнолюдських моральних принципів і виявляти безумовну повагу до світоглядних цінностей усіх громадян.

Православний священник з УПЦ о.Олександр Кубеліус, широко відомий у нашій країні як поборник принципів толерантності, гуманізму й поваги до людей інших релігій, зазначив, що цей прикрий випадок виходить за рамки суто релігійних проблем. Даний конфлікт не можна вважати зіткненням між ісламом і християнством, хоча до цієї думки підштовхують деякі інформантства, що провокаційно висвітлюють події в Пакистані, Індонезії, Нігерії, інших країнах.

Безумовно, будь-які карикатури на засновників релігії, як-от Ісус Христос, Будда або Мухаммад (мир йому! – так додав цей священнослужитель) огидні й блюзнірські. Однак, будучи опублікованими восени, ці мерзенні зображення послужили детонатором хвилювань лише тепер. У чому причина цього? О.Кубеліус вважає, що нині, коли Сполученим Штатам не вдалося повністю поставити на коліна Ірак, коли не схиляється перед шантажем Заходу Іран, коли палестинський народ відсвяткував перемогу “Хамасу”, став ясним зв’язок реакції на них з боку деяких кіл на Заході із провокаційним викликом, кинутим через пресу всім мусульманам.

Цей виклик кинули ті, хто прагне до контролю над усім світом, хто розробляє саму найновітнішу зброю, хто через транснаціональні корпорації планує опанувати основними фінансовими потоками й енергетично-сировинними запасами всієї планети. Тільки їм потрібний образ ворога, за допомогою якого можна налякати західний світ і представити спільноту мусульман у вигляді ворожої, далекої від культурного людства сили, яка загрожує тероризмом життю інших людей. Багато християн не зрозуміли тієї глибини образи, що відчували мусульмани, побачивши нетактовні карикатури. Це сталося тому, що у багатьох християн віра існує сама по собі, а життя йде своїм шляхом. Чимало з них сповідує обрядові віра, з релігією їх пов’язують хіба що культурні традиції. Тому вони й не відчували болю, якого зазнали мусульмани, зіткнувшись

із блюзнірськими карикатурами та неготовністю владних кіл ряду країн поважати їхні релігійні почуття.

Рустем Джангужін у виступі на прес-конференції звернув увагу присутніх на те, що процес глобалізації набуває дедалі помітніших рис вестернізації й переважаючої монокультурності. Наступаюча глобалізація не пішла шляхом, де зберігається національна й релігійна ідентичність і де панує добре ставлення народів й індивідумів один до одного. Тільки в контексті американізованої форми глобалізації могли з'явитися ці недоречні карикатури. Очевидно, що ця, у сутності локальна, подія пов'язана із загальносвітовими процесами. Реакція частини мусульман була часом надто різкою, деяким з них не вистачило стриманості й мудрості, властивої людям ісламської цивілізації.

Мусульманська діячка Ольга Рустамова на згаданій прес-конференції показала, що свобода слова з погляду ісламу – це одна з основних свобод, дарованих людині її Творцем. Індивідуум народжується вільним. У релігії людина здобуває справжню волю. Людина є рабом одного лише Бога й нікого іншого. При цьому свобода думки і слова – не тільки можливість, але й обов'язок мусульманина, що покликаний своїм словом і справою стримувати поширення зла на землі за будь-яких обставинах. Щоб протистояти злу, не потрібно ображати й принижувати супротивника, насамперед важливо стримано заявити йому про свою позицію, що й було зроблено спочатку мусульманами Данії, однак до них тоді не прислухалися. Всім сторонам конфлікту надто важливо стримувати емоції й не обмовляти свого опонента. Насміхатися над ним – це аж ніяк не свобода слова, а шлях до хаосу й деструкції.

Висновки. 1) Міжрелігійні суперечності мають величезний мобілізаційний і конфліктогенний потенціал. Пов'язаними з ним емоціями й образами можуть маніпулювати сили, що прагнуть до контролю над іншими людьми. 2) Ми всі є свідками надто швидкого оновлення світу. Більше таким, як у ХХ ст., він уже ніколи не буде. Нам разом необхідно звикати до нового світу, виробляти для цього нові правила спільного життя людей, що належать до різних релігій, світоглядів і цивілізацій. 3) Щоб досягти взаєморозуміння в цьому світі, християнам і мусульманам потрібно вести постійний діалог. Тільки спілкуючись, можна перебороти недостатнє знання мусульманами й християнами один одного. У нас не може бути іншого майбутнього, крім того, де в згоді будуть жити люди різних

переконань і культур. 4) Конфлікт, пов'язаний з карикатурами, виник через необізнаність європейців з основними принципами ісламу, а мусульман – з вільнодумством європейської культури, що було використано суб'єктами геополітичних процесів. Мусульмани мають поважати західні цінності, а європейці тих, хто належить до нових у Європі релігійних спільнот. 5) Протести мусульман в Україні проти образливих для них карикатур набули м'яких, цивілізованих форм у зв'язку з переважанням тут поміркованого ісламу. 6) Свобода слова має самообмежуватися принципами гуманізму і толерантності, загальнолюдськими принципами поваги до світогляду іншої людини.

¹ *Богомолів О.* Політичний іслам. Деякі особливості ісламського фундаменталізму та його перспективи на території колишнього Радянського Союзу // Східний світ. – 2000. – №1. – С. 134–141; *Джангужин Р.* Ислам в политической жизни Украины // Центральная Азия и Кавказ (Швеция). – 2001. – №4(14); *Зінько С.* Ислам у сучасній світовій політиці. – Львів: Простір–М, 2005. – 276 с.

² *Ибн Хишам.* Жизнеописание Пророка Мухаммада. Рассказанное со слов аль-Баккаи, со слов Ибн Исхака аль-Мутталиба (первая половина VIII века). – Москва: Умма, 2003. – 652 с.

³ *Сахих аль-Бухари.* Достоверные предания из жизни пророка Мухаммада, да благословит его Аллах и приветствует. – Москва: Умма, 2004. – 657 с.

⁴ 200 хадисов. Избранные высказывания и поступки пророка Мухаммада / Подборка и обработка: Абдуль Рахим Аль-Фахим. – Киев: Ансар Фаундейшн, 2003. – 192 с.

⁵ *Ибн Хаджар Аль-'Аскалани.* Булуг аль-Марам. – Т.6. – Москва: Умма, 2003. – 128 с.

⁶ *Шейх Мухаммад Юсуф Кандехлави (рахматуллахи'алеїхи), шейх Мухаммад Са'д Кандехлави.* Избранные хадисы. – Казань: Центр инновационных технологий, 2003. – 640 с.

⁷ 40 хадисов имама ан-Навави. – Казань: без изд., 2000. – 615 с.

⁸ Сахих Муслим. – Казань: Академия познания, 2005. – 857 с.

⁹ Шейх Мухаммад Аль-Газали. Нравственность мусульманина. – Киев: Ансар Фаундейшн, 2003. – 373 с.

¹⁰ *Glubb, Sir John Bagot.* The Life and Times of Muhammad. – London: Hodder and Stoughton; New York: Stein and Day, 1970.

¹¹ *Фетхуллах Гулен.* Пророк Мухаммад – венец рода человеческого. – Т.1. – Москва, 2004. – 363 с.

¹² *Абдиль-Ахад Даууд (Давид Бенджамин Кельдани)*. Мухаммад в Библии. – Москва: Умма, 2005. – 224 с.

¹³ *Imamuddin A.M.* A Political History of Muslims: Prophet and Pious Caliphs. – Дасса: Najmah, 1967.

¹⁴ *Юсуф аль-Карадави*. Современные фатвы. Избранное. – Москва: Андалус, 2004. – 258 с.

¹⁵ *Abdul Hakim, Khalifa*. The Prophet and His Message. – Lahor: Institute of Islamic Culture, 1972.

¹⁶ *Majid Ali Khan*. Muhammad: The final Messenger. – Islamabad: Da'Wah Academy, 1983. – 434р.

¹⁷ *Абу Фля Ал-Маудуди*. Життєва місія Пророка. – Львів: Логос, 1995. – 28 с.

¹⁸ *Сафи ар-Рахман аль-Мубаракфури*. Жизнь Пророка. Да благословит его Аллах и приветствует. – Москва: Умма, 2003. – 652 с., а также: *Сафи ар-Рахман аль-Мубаракфури*. Мухаммад. Да благословит его Аллах и приветствует. – Москва: Издательский Дом “Бадр”, 2002. – 222 с.

¹⁹ *Adil Salahi*. Muhammad: Man and Prophet. A Complete Study of the Life of the Prophet of Islam. – Leicestershire: The Islamic Foundation, 2002. – 830 p.

²⁰ *Muhammad Hamidullah*. Muhammad Rasulullah (Salla'llahu alaihi wa sallam). – Karachi: Huzaifa Publications, 1979. – 199 p.

²¹ *Muhaamad Husayn Haykal*. The Life of Muhammad. – Washington: North American Trust Publications Library of Congress, 1976. – 640 p.

²² *Al-Ismail Tahia*. Life of Muhammad: his life based on the earliest source. – London: Та-На Publishers Ltd., 2005. – 262 p.

²³ Истории о пророках. Книга вторая / *Составитель Абдель Хамид Джуда Ал-Сахар*. – Москва: Сантлада, 1992. – 132 с.; Кто они? От Адама...до Мухаммада, мир Им. Вера мусульманина. – Киев: Аль-Иршад, 2002. – 34 с.

²⁴ Программы по изучению шариатских наук / Министерство по делам Ислама, вакфов, призыва и ориентации Королевства Саудовская Аравия. Перевод и публикация Российского Фонда «Ибрагим Бин Абдулазиз Аль-Ибрагим». – Москва, без изд., 1999. – 204 с.

²⁵ <http://www.kiev.ua/wordl/2006/02/20/094105.html>

²⁶ Там само.

²⁷ Поточний архів Всеукраїнської громадської організації “Український центр ісламознавства”. – Спр.3. – Арк 1.

²⁸ Там само. – Спр. 3. – Арк.2.

²⁹ Там само. – Спр.3. – Арк.3.

³⁰ *Александров Б*. Некинетический удар // Арраид. – 2006. – № 3.

³¹ <http://islam.com.ua/news>

³² Там само.

³³ Там само.

³⁴ *Muzammil H. Siddiqi*. Prophet Muhammad as a Political Leader: <http://www.pakistanlink.com>

³⁵ *Abdel Rhalif Ash-Shareef*. The Prophet's Morals: <http://www.alrisala.org>

³⁶ *Muzammil H. Siddiqi*. An Exalted Example of Character: *ibid* (там само).